

Część

Prawo cywilne – część ogólna

Zagadnienia wstępne

§ 1. Podziały systemu prawa i pojęcie prawa cywilnego

Prawo – zespół norm regulujących stosunki społeczne.

Wyróżniamy liczne kryteria podziału systemu prawa (który nie jest kategorią jednolitą). Do najbardziej generalnych należy zaliczyć podział na: **prawo prywatne i prawo publiczne**.

Prawo prywatne ma przede wszystkim na celu korzyść jednostki (relacje pomiędzy jednostkami).

Prawo publiczne realizuje przede wszystkim interes ogółu (relacje jednostka – państwo).

Ponadto system prawa podlega podziałowi na gałęzie: **prawo cywilne, administracyjne, karne itp.** Te z kolei dzielą się na **działy**, a następnie na dalsze rozbicia. Poszczególne gałęzie nie są oczywiście hermetyczne, wzajemnie się przenikają (np. określenie zdolności prawnej osoby fizycznej jest wykorzystywane przykładowo w prawie finansowym).

Pojęcie prawa cywilnego – gałąź prawa zawierająca zbiór przepisów normujących stosunki majątkowe i niemajątkowe między osobami fizycznymi i osobami prawnymi **na zasadzie autonomii i równorzędności podmiotów**.

Schemat 1. Prawo cywilne

Przedmiot – prawo cywilne reguluje stosunki społeczne tak majątkowe, jak też niemajątkowe. Dominują stosunki majątkowe, czyli takie, które mają za przedmiot interesy natury ekonomicznej. Stosunki niemajątkowe natomiast nie mają bezpośredniego przełożenia ekonomicznego (np. problematyka dóbr osobistych),

nie umniejsza to jednak ich znaczenia (np. na gruncie prawa rodzinnego wysuwają się na pierwszy plan).

Podmiot – prawo cywilne reguluje stosunki społeczne pomiędzy określonymi kategoriami podmiotów, tj. osobami fizycznymi i prawnymi. Z uwagi na pewną systematykę należy wspomnieć także o jednostkach organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 33¹ KC).

Metoda regulacji – najważniejsza cecha prawa cywilnego. Prawo cywilne reguluje stosunki społeczne zachodzące pomiędzy określonymi rodzajami podmiotów **na zasadzie autonomii i równorzędności**. Oznacza to, że to od woli podmiotów zależy, czy zechcą wejść ze sobą w określone stosunki prawne, a ponadto z formalnego punktu widzenia żadna ze stron nie jest podporządkowana drugiej. Najpełniej autonomię stron w kreowaniu stosunku prawnego widać na przykładzie zasady swobody umów (art. 353¹ KC). Równorzędność natomiast oznacza zarówno równość podmiotów wobec prawa, jak też posiadanie przez nie tych samych praw i obowiązków.

Regulacja odpowiadająca omówionym kryteriom jest regulacją cywilnoprawną, a stosunek społeczny nią objęty nosi nazwę stosunku cywilnoprawnego.

Przykład: Krzysztof i Zenon zawarli umowę najmu lokalu mieszkalnego. Na skutek tego wiąże ich stosunek najmu, powstały za zgodą stron, w którym to żadna ze stron nie jest w jakikolwiek sposób uprzywilejowana – są one sobie równe.

Przykład: Grażyna prowadzi działalność gospodarczą, co obliguje ją m.in. do płacenia podatków. W stosunkach prawnych pomiędzy nią a urzędem skarbowym nie ma cech równorzędności, natomiast są nadrzędności. Jest to metoda administracyjnoprawna, stanowiąca przeciwieństwo metody cywilnoprawnej.

Zob. wyr. SN z 7.3.2013 r. (IV CSK 435/12, niepubl.): Powstały z tytułu powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego stosunek prawny pomiędzy ubezpieczonym a NFZ ma charakter stosunku publicznoprawnego. Z art. 28 ustawy z 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych nie wynika, aby świadczeniodawca miał na wniosek ubezpieczonego obowiązek złożenia oświadczenia woli o wyrażeniu zgody na przyjęcie deklaracji wyboru lekarza podstawowej opieki zdrowotnej. Nie istnieje bowiem między stronami więź prywatnoprawna usprawiedliwiająca takie cywilnoprawne roszczenie.

Zob. post. SN z 21.11.2000 r. (III CKN 1048/00, Legalis): Powstanie stosunku cywilnoprawnego zależy od istnienia stanu faktycznego, z którym norma prawa cywilnego łączy taki stosunek. Prawo cywilne wiąże powstanie stosunku cywilnoprawnego ze zdarzeniami prawnymi, wśród których wyróżnia działania i zaniechania. Są nimi zarówno zdarzenia cywilnoprawne uregulowane w Kodeksie cywilnym, takie jak czynności prawne i czyny niedozwolone, a także akty administracyjne wywołujące skutki w zakresie prawa cywilnego.

§ 2. Prawo cywilne – systematyka i inne wybrane pojęcia

I. Uwagi ogólne

Prawo cywilne nie jest tworem jednolitym. Podlega dalszym podziałom, nawiązującym przede wszystkim do systematyki Kodeksu cywilnego. Wyróżniamy zatem:

- 1) **Część ogólną,**
- 2) **Prawo rzeczowe,**
- 3) **Prawo zobowiązań,**
- 4) **Prawo spadkowe.**

Obecnie, do powyższego podziału zalicza się także **prawo rodzinne** (regulowane przede wszystkim przez KRO).

Ponadto wyróżniamy działy szczególne np. prawo handlowe, prawo spółdzielcze.

Podkreślić należy, iż prawo cywilne, rozumiane jako zespół norm regulujących grupę stosunków społecznych, to tzw. prawo cywilne w **znaczeniu materialnym**. Wyróżniamy także prawo cywilne w **znaczeniu formalnym** (procesowym) obejmujące normy procesowe, którego przedmiotem jest postępowanie cywilne, czyli czynności sądów i innych podmiotów, polegające na rozpoznawaniu i rozstrzyganiu spraw cywilnych oraz przymusowym wykonywaniu orzeczeń. Prawo cywilne materialne i formalne są ze sobą ściśle powiązane, normy procesowe bowiem urzeczywistniają i zapewniają ochronę norm materialnoprawnych.

II. Stosunek cywilnoprawny

Kodeks reguluje stosunki cywilnoprawne między **osobami fizycznymi i osobami prawnymi (art. 1 KC)**. W ramach tego stosunku **brak jest władczego podporządkowania** jednego podmiotu drugiemu, podmioty zachowują **autonomiczną** pozycję względem siebie.

Schemat 2. Elementy stosunku cywilnoprawnego

Podmiot – jak już była o tym mowa, chodzi o osoby fizyczne i prawne, z uwzględnieniem treści art. 33¹ KC. Należy podkreślić, że w stosunku cywilnoprawnym generalnie występują dwie strony, z tym że każdą z nich może tworzyć więcej niż jeden podmiot.

Przedmiot – zachowanie się człowieka, a niekiedy również pewien obiekt materialny lub niematerialny, którego to zachowanie się dotyczy.

Treść – składają się na nią prawa i obowiązki stron stosunku cywilnoprawnego. Wyróżniamy stosunki proste, kiedy to uprawnieniu jednej strony odpowiada obowiązek drugiej, oraz złożone, kiedy każda ze stron posiada zarówno uprawnienia, jak i obowiązki.

Przykład: Sprzedający ma obowiązek wydania rzeczy nabywcy i prawo do pobrania ceny kupna, kupujący natomiast ma obowiązek zapłaty tejże ceny oraz prawo do odebrania nabytej rzeczy (art. 535 KC).

Kazus 1

Janek jest studentem prawa. Od 2 lat stara się o to, aby zostały mu wypłacone pieniądze przyznane jako nagroda rektorska. Cały czas zastanawia się, czy stosunek prawny łączący go z uczelnią ma charakter stosunku cywilnoprawnego i czy może swojego roszczenia dochodzić przed sądem?

Zob. m.in. wyr. TK z 10.7.2000 r. (SK 12/99, OTK 2000, Nr 5, poz. 143).

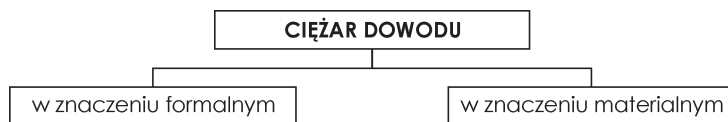
Zob. post. SN z 22.2.2007 r. (IV CSK 390/06, Legalis): Sformułowanie art. 2 § 1 i § 3 KPC jednoznacznie wskazuje, że przekazanie rozpoznawania spraw cywilnych innym niż sądy powszechne organom władzy publicznej traktować należy jako wyjątkowe, ze wszystkimi tego konsekwencjami dla wykładni prawa, w której kierować się należy zasadą nierozszerzania wyjątków.

Zob. wyr. SN z 16.9.2009 r. (I PK 59/09, Legalis): Prawo do sądu nie oznacza, że sprawa musi zostać rozpoznana po myśli podmiotu, który ją kieruje, a jedynie fakt, że sąd – o ile sprawa pozostaje w jego gestii – ma obowiązek się nią zająć. O istnieniu drogi sądowej przed sądem powszechnym można mówić wówczas, gdy strona opiera swoje roszczenia na zdarzeniach prawnych, które mogą stanowić źródło stosunków cywilnoprawnych. Sama możliwość rozpoznania sprawy przez sąd cywilny – sąd pracy – nie oznacza, że istnieje materialnoprawna podstawa do jej oceny.

III. Ciężar dowodu

Ciężar udowodnienia faktu **spoczywa na osobie**, która z **faktu tego wywodzi skutki prawne** (art. 6 KC). Z regułami rozkładu ciężaru dowodu spotkać się można na etapie rozstrzygania sporu przez niezawisły organ, czyli sąd. Jest to instytucja o charakterze przede wszystkim procesowym. Sąd na podstawie zgromadzonego materiału procesowego ma rozstrzygnąć, komu udzielić ochrony prawnej, a komu jej odmówić. Podkreślić należy, iż przedmiotem dowodu są **fakty mające dla rozstrzygnięcia sprawy istotne znaczenie** (art. 227 KPC), co oznacza, iż chodzi jedynie o takie fakty, które mają znaczenie prawne. Dla zastosowania art. 6 KC istotne jest jedynie to, że dany fakt nie został udowodniony.

Schemat 3. Ciężar dowodu

Ciężar dowodu w znaczeniu formalnym (*onus proferendi*) – oznacza powinność wprowadzania do postępowania, przez strony, środków dowodowych na poparcie przedstawianych twierdzeń, np. art. 3, 232 KPC.

Ciężar dowodu w znaczeniu materialnym (*onus probandi*) – jest kierowany do sądu, oznacza powinność udowodnienia faktu przez podmiot, który wywodzi z niego skutki prawne (art. 6 KC).

Rezultatem nieudowodnienia faktów jest oddalenie powództwa, czyli przegranie procesu.

Niektóre przepisy w sposób szczególny regulują zasady rozkładu ciężaru dowodu, np. zgodnie z treścią art. 24 § 1 KC, ciężar dowodu braku bezprawności naruszenia dobra osobistego spoczywa nie na pokrzywdzonym, a na sprawcy, z uwagi na wprowadzenie domniemania bezprawności.

Zob. wyr. SA w Warszawie z 2.6.2004 r. (I ACa 1569/03, Legalis): Oświadczenie pośrednika o stanie technicznym samochodu nie jest oświadczeniem woli, a oświadczeniem wiedzy. Oświadczenia wiedzy mają charakter zdania w sensie logicznym i można im przypisać jedynie prawdę lub fałsz. Okoliczność, kto złożył oświadczenie wiedzy, to kwestia dowodowa i zgodnie z art. 6 KC obowiązek wykazania, że określone oświadczenie wiedzy złożyła osoba we własnym imieniu, ciąży na tym, kto z faktu tego wywodzi dla siebie korzystne skutki.

Zob. wyr. SA w Białymstoku z 10.4.2003 r. (III APa 40/02, OSA 2003, Nr 12, poz. 43): Brak dokumentacji płacowej wynikający z zaniedbania jej prowadzenia przez pracodawcę powoduje zmianę wynikającego z art. 6 KC rozkładu ciężaru dowodu, przerzucając go na osobę zaprzeczającą faktom, z których strona powodowa wywodzi skutki pozwu.

Zob. wyr. SN z 23.7.2009 r. (II PK 30/09, Legalis): Reguła dotycząca ciężaru dowodu nie może być rozumiana w ten sposób, że zawsze, bez względu na okoliczności sprawy, spoczywa on na stronie powodowej. Jeżeli jedna ze stron swoim postępowaniem uniemożliwia lub poważnie utrudnia wskazania okoliczności drugiej stronie, na której spoczywa ciężar dowodu, to na tę pierwszą stronę przechodzi ciężar dowodu co do tego, że okoliczności takie nie zachodziły. Pracodawca nie ma obowiązku podawania przyczyny odwołania pracownika ze stanowiska, które jest równoznaczne z wypowiedzeniem umowy o pracę. Jednak nie może on uwolnić się od obowiązku wypłaty odprawy i podobnych do niej świadczeń związanych z rozwiązaniem stosunku pracy jedynie poprzez twierdzenie, że do odwołania doszło bez żadnej przyczyny. Następstwem takiej postawy pracodawcy jest przejście na niego ciężaru dowodu w zakresie przyczyny dokonanej odwołania, która wyłącza prawo do świadczeń pracowniczych.

Kazus 2

Janusz pożyczył swojemu bratu Tadeuszowi kwotę 5000 zł, zobowiązując go do jej zwrotu w terminie miesiąca. Tadeusz pieniądze zwrócił w terminie. Zdziwił się zatem, gdy Janusz pozwał go do sądu o zwrot kwoty pożyczki. W postępowaniu przed sądem Tadeusz stwierdził, że wykonał zobowiązanie na rzecz Janusza i zwrócił pieniądze w terminie.

Na kim spoczywa ciężar dowodu?

IV. Domniemanie dobrej wiary

Jeżeli ustawa uzależnia skutki prawne od **dobrej lub złej wiary, domniemywa się istnienie dobrej wiary** (art. 7 KC). Zarówno pojęcia dobrej, jak i złej wiary **generalnie nie posiadają swojej ustawowej definicji**. Doktryna i orzecznictwo definiują **dobrą wiarę jako usprawiedliwioną nieznajomość prawdziwego stanu rzeczy, zwykle polegającego na istnieniu jakiegoś stosunku prawnego czy prawa**. Wyróżnić zatem możemy **trzy elementy** składające się na pojęcie dobrej wiary:

- 1) przeświadczenie o istnieniu lub nieistnieniu prawa lub stosunku prawnego;
- 2) błędność tego przeświadczenia;
- 3) możliwość usprawiedliwienia błędu w danych okolicznościach.

Zła wiara natomiast to stan, w którym osoba zna prawdziwy stan rzeczy lub też jej niewiedza o tym stanie rzeczy jest nieusprawiedliwiona w danych okolicznościach.

Przepis art. 7 KC ma zastosowanie **jedynie w sytuacji, gdy ustawa uzależnia skutki prawne od dobrej lub złej wiary**. Przepis konstruuje zatem domniemanie prawne, którym sąd jest związany. Jest to domniemanie, które może zostać obalone w drodze przeprowadzenia przeciwdowodu, tj. udowodnienia istnienia złej wiary. Na możliwość przeprowadzenia przeciwdowodu wskazuje art. 234 KPC.

Pozostawanie osoby w dobrej wierze skutkuje z reguły powstaniem korzystniejszych skutków prawnych niż w sytuacji, gdyby znajdowała się ona w złej wierze, np. możliwość nabycia własności rzeczy ruchomej w drodze zasiedzenia (art. 174 KC).

Zob. post. SN z 19.11.2002 r. (IV CKN 1492/00, Legalis): Za posiadacza w dobrej wierze nie można uznać osoby, która samowolnie weszła w posiadanie cudzej nieruchomości.

Zob. wyr. SN z 20.4.1994 r. (I CRN 44/94, OSNC 1994, Nr 12, poz. 245): Domniemanie przewidziane w art. 7 KC jest wiążące dla sądu orzekającego (art. 234 KPC) aż do czasu, gdy strona związana ciężarem dowodu (art. 6 KC) udowodni złą wiarę.

Zob. post. SN z 13.8.2008 r. (I CSK 33/08, Legalis): Dobra wiara polega na błędnym, ale w danych okolicznościach usprawiedliwionym przekonaniu posiadacza nieruchomości, że przysługuje mu wykonywane przez niego prawo. W złej wierze jest z kolei ten, kto wie albo wiedzieć powinien, że prawo własności przysługuje nie jemu, lecz innej osobie.

KAZUS 3

Maurycy, student medycyny, idąc na zajęcia, został zaczepiony przez Zbigniewa, który miał do sprzedania szwajcarski zegarek, którego cena była atrakcyjna, aczkolwiek niższa od tej, jaką należałoby zapłacić za ten model. Sprzedający budził zaufanie, zatem Maurycy po krótkich negocjacjach kupił zegarek za kwotę 200 zł. Dopiero później dowiedział się, że Zbigniew jest paserem, znanym w miejscowym półświatku, który sprzedaje rzeczy pochodzące z kradzieży.

Czy w takiej sytuacji można przypisać Maurycemu dobrą wiarę, skutkującą możliwością nabycia własności zegarka na podstawie art. 169 § 1 KC?

§ 3. Źródła prawa cywilnego

Ich katalog zawiera Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm. i ze sprost.). Zgodnie z art. 87, zaliczamy do nich: Konstytucję, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe, rozporządzenia, akty prawa miejscowego (dla prawa cywilnego mają one jednak marginalne znaczenie).

Konstytucja – stoi na szczycie źródeł prawa, wszystkie akty niższego rzędu muszą być z nią zgodne. W większości przypadków nie stosujemy jej wprost (mimo brzmienia art. 8 ust. 2), z uwagi na konieczność stworzenia regulacji szczegółowej. Natomiast jako przykład bezpośredniego jej zastosowania można podać art. 77 ust. 1 Konstytucji RP, dotyczący odszkodowania za niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej.

Ustawy – zasadnicze źródło prawa cywilnego. Dominującą rolę odgrywa Kodeks cywilny, który z konstytucyjnego punktu widzenia jest ustawą zwykłą. Wyróżnia go jednak rola, jaką pełni, tj. obejmuje podstawowe instytucje prawa cywilnego oraz odzwierciedla jego najważniejsze zasady.

Oprócz niego w polskim systemie prawnym obowiązuje szereg ustaw szczegółowych:

- 1) regulujących wyłącznie zagadnienia cywilnoprawne bądź
- 2) mających tzw. charakter kompleksowy, tj. zagadnienia cywilnoprawne stanowią jedynie część regulacji, obok norm o charakterze administracyjnoprawnym, karnoprawnym itp., np. prawo wodne.

Ratyfikowane umowy międzynarodowe – ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową (art. 91 Konstytucji RP).

Rozporządzenia – mają charakter wykonawczy. Wydawane są przez wskazane organy na podstawie szczegółowego upoważnienia zawartego w ustawie i w celu jej wykonania. Upoważnienie powinno określać organ właściwy do wydania roz-

porządzenia i zakres spraw przekazanych do uregulowania oraz wytyczne dotyczące treści aktu (art. 92 ust. 2 Konstytucji RP).

Z uwagi na członkostwo Polski w strukturach Unii Europejskiej w odniesieniu do źródeł należy wspomnieć o tych, które mają dla prawa cywilnego szczególne znaczenie, tj. rozporządzenia i dyrektywy. Pierwsze mają bezpośrednie zastosowanie z uwagi na fakt, iż stanowią element składowy wewnętrznego systemu prawnego, dyrektywy natomiast wyznaczają jedynie określone ramy, wymagające wydania odpowiednich aktów prawa wewnętrznego. Obecnie wszelkie akty prawne wymagają zgodności z prawem wspólnotowym. Pewne modyfikacje w materii źródeł prawa unijnego wprowadza Traktat z Lizbony z mieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską 2007/C 306/01 (Dz.U. UE C 306/2007, s. 1 ze sprout.).

Zwyczaje – nie stanowią normy obowiązującej, a są stosowane dlatego, że ułatwiają określoną działalność. Przez **zwyczaj** rozumie się stałą praktykę stosowaną przez daną społeczność; jednakowe postępowanie w takich samych lub zbliżonych okolicznościach. Źródłem prawa zwyczajowego, a więc obowiązujących norm prawnych, są zwyczaje. Niektóre przepisy Kodeksu cywilnego odnoszą się do pojęcia zwyczaju, np. art. 56, 65, 354.

Orzecznictwo sądów – generalnie stwierdzić można, iż nie jest ono źródłem prawa. W sposób dogłębny analizuje to zagadnienie literatura przedmiotu. Należy również zwrócić uwagę na działalność Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z siedzibą w Luksemburgu.

Doktryna – nie stanowi źródła prawa.

§ 4. Obowiązkiwanie przepisów prawa cywilnego w czasie

I. Początek obowiązkiwania

Zgodnie z ogólną zasadą przyjętą przez polskiego ustawodawcę, a wyrażoną w art. 4 ustawy z 20.7.2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów (tekst jedn. z 2011 r. Nr 197, poz. 1172 ze zm.), akty normatywne wchodzi w życie **w terminie 14 dni** od ich ogłoszenia (promulgacji) w dzienniku urzędowym, chyba że sam akt określa inny termin, dłuższy bądź krótszy. Z reguły data wejścia w życie aktu prawnego wynika z jego przepisów końcowych.

Okres między ogłoszeniem aktu normatywnego, tj. dniem wydania podanym na pierwszej stronie numeru Dziennika Ustaw lub Monitora Polskiego, w którym ten akt został umieszczony, a jego wejściem w życie określa się w języku prawniczym mianem *vacatio legis*.

W przypadku obszerniejszych aktów prawnych ustawodawca zwykle zastrzega dłuższe *vacatio legis* niż 14 dni, celem umożliwienia adresatom zapoznania się z jego treścią.

Przykład: Kodeks cywilny został opublikowany 18.5.1964 r., a zgodnie z art. I PWKC wszedł w życie dopiero 1.1.1965 r.

W okresie *vacatio legis* akt prawny **nie obowiązuje**.

W zupełnie zaś wyjątkowych przypadkach, jeżeli ważny interes państwa wymaga natychmiastowego wejścia w życie aktu normatywnego i zasady demokratycznego państwa prawnego nie stoją temu na przeszkodzie, ustawodawca może nawet zrezygnować z zastosowania *vacatio legis*, a wtedy dniem wejścia w życie tego aktu może być dzień jego ogłoszenia w dzienniku urzędowym.

Zob. stosownie jednak do orz. TK z 14.12.1993 r. (K 8/93 OTK 1993, Nr 2, poz. 43): brakiem powodującym (w określonej sytuacji) niekonstytucyjność ustawy jest brak właściwej *vacatio legis*.

II. Koniec obowiązywania

Przepis prawa cywilnego **przestaje obowiązywać** wskutek:

- 1) **uchylenia** przez później wydany przepis tzw. **derogacyjny** (przepisy derogacyjne, zwane **klauzulami derogacyjnymi**, zamieszczane są w większych aktach normatywnych z zakresu prawa cywilnego, w przepisach wprowadzających);
- 2) **upływu terminu**, w ciągu którego miał obowiązywać;
- 3) **odmiennego uregulowania** danego stosunku prawnego przez później wydany przepis (*lex posterior derogat legi priori*).

III. Kolidzja norm prawa cywilnego w czasie

Zmiana przepisów może prowadzić do trudności w określeniu, jakie przepisy, dawne czy nowe, należy stosować do stosunku prawnego, który powstał pod rządami przepisów dawnych, a trwa dalej pod rządami przepisów nowych. Rozstrzygnięciem przedmiotowego problemu zajmuje się prawo **międzyczasowe**, czy inaczej intertemporalne. W Polsce ta materia **nie została skodyfikowana**, natomiast jej reguły wyznacza się na podstawie:

- 1) ogólnej regulacji art. 3 KC;
- 2) wydawanych przy podstawowych aktach normatywnych z zakresu prawa cywilnego przepisach przechodnich – w przypadku Kodeksu cywilnego art. XXVI i n. PWKC.

Zasada niedziałania prawa wstecz (*lex retro non agit*)

Istota zasady *lex retro non agit* polega na tym, że ustawa **działa na przyszłość**, nie obejmując swoją mocą okresu poprzedzającego jej wejście w życie. Jej *ratio legis* można wytłumaczyć, powołując się na okoliczność, że ustawy składają się z norm prawnych zawierających reguły postępowania ludzi. Nałożenie zaś obowiązku przestrzegania tych reguł wymaga wcześniejszego wydania ustawy i jej ogłoszenia. Zasadniczą funkcją zasady *lex retro non agit* jest więc ochrona praw nabytych i stabilizacja stosunków prywatnoprawnych.

Zob. uchw. SN z 30.5.1996 r. (III CZP 41/96, OSNC 1996, Nr 10, poz. 127): (...) w naszym systemie prawnym regulacja prawa międzyczasowego ma charakter swoisty. Swoistość ta wyraża się w tym, że zawiera ona tylko jedną, *expressis verbis* wypowiedzianą normę ogólną, tzn. nie związaną z konkretnym aktem normatywnym. Jest nią art. 3 KC, wypowiada-

jący zasadę nieretroakcji przepisów prawnych, w ramach której mieści się ochrona praw nabytych. Przepisy intertemporalne powinny być tak tłumaczone, aby osoby uprawnione nie znalazły się w sytuacji dopuszczającej utratę możliwości dochodzenia prawa tylko na skutek samej zmiany ustawodawczej.

Zasada nieretroakcji **nie ma** charakteru **bezwzględnie obowiązującego** i nie stosuje się jej, jeżeli:

- z **brzmienia** ustawy wyraźnie wynika jej działanie wsteczne.

Przykład: Artykuł LV PWKC – do dziedziczenia gospodarstwa rolnego należącego do spadku otwartego przed dniem wejścia w życie Kodeksu cywilnego należało stosować przepisy tego Kodeksu, z zastrzeżeniem wyjątków zawartych w innych artykułach.

- **gdy wynika to z celu** ustawy.

Przykład: Jak jednak stwierdził TK w orz. z 8.11.1987 r. (K 7/89, OTK 1989, s. 120): (...) odstępstwo od zasady nieretroakcji, może mieć miejsce tylko wyjątkowo i to z bardzo ważnych powodów. Zawsze powinno jednakże wynikać z samej treści ustawy.

Z zasady nieretroakcji **nie wynika** natomiast, **jaką ustawę, dawną czy nową**, należy stosować do oceny skutków prawnych związanych ze stosunkiem prawnym powstałym pod rządami dawnej ustawy, a realizujących się pod rządami ustawy nowej.

W tym zakresie możliwe są **dwa rozwiązania**:

- **stosowanie dawnej** ustawy (tzw. zasada **dalszego** stosowania ustawy dawnej);

Przykład: Artykuł XXVI PWKC – do stosunków prawnych powstałych przed wejściem w życie Kodeksu cywilnego stosuje się prawo dotychczasowe (...).

Artykuł XXVII § 2 PWKC – Ważność czynności prawnych, dokonanych przed dniem wejścia w życie Kodeksu cywilnego przez osoby niemające zdolności do czynności prawnych lub w tej zdolności ograniczone, ocenia się według przepisów dotychczasowych.

Zob. wyr. SN z 24.2.1998 r. (I CKN 504/97, Legalis). Według zaś reguł prawa międzyczasowego, co do stosowania prawa materialnego, do czynności prawnych i innych zdarzeń stosuje się prawo obowiązujące w chwili dokonania czynności lub powstania zdarzeń prowadzących do określonych stosunków prawnych.

- **stosowanie nowej** ustawy (zasada **bezpośredniego** działania ustawy nowej).

Przykład: Artykuł XXXVII PWKCI – treść praw rzeczowych istniejących w chwili wejścia w życie Kodeksu cywilnego, jak również przeniesienie, obciążenie, zmiana treści lub pierwszeństwa oraz zniesienie takich praw podlega od chwili wejścia w życie Kodeksu cywilnego przepisom tego Kodeksu (...).

Wskazówek co do wyboru jednego bądź drugiego rozwiązania należy poszukiwać przede wszystkim w **przepisach przejściowych** do konkretnych ustaw, oraz w **przepisach wprowadzających** Kodeks cywilny, mając jednak zawsze na uwadze zasadę wyrażoną w art. 3 KC. Do stosunków cywilnoprawnych o charakterze trwałym (np. najem, dzierżawa) preferowane jest jednak stosowanie zasady **bezpośredniego** działania nowych norm prawnych.

KAZUS 4

Do Kodeksu cywilnego wprowadzono nowe przepisy przejściowe skracające terminy przedawnienia roszczeń majątkowych, które znajdują zastosowanie także do roszczeń powstałych przed wejściem w życie ustawy.

Czy taki zabieg ze strony ustawodawcy jest dopuszczalny?

KAZUS 5

W dniu 28.10.1998 r. Maciej M. wystąpił do Zakładu Energetycznego – Teren S.A. o zawarcie umowy przyłączenia jego nieruchomości do sieci elektroenergetycznej.

Zakład Energetyczny w dniu 28.4.1999 r. wydał wnioskodawcy projekt umowy, w którym przewidziano, że prace przyłączeniowe wykona co prawda Zakład Energetyczny, ale ich koszty w kwocie 170 000 zł pokryje w całości Maciej M.

Zainteresowany zakwestionował obciążenie go rzeczywistymi kosztami budowy przyłącza, wskazując, że powinien ponieść jedynie opłaty ryczałtowe, a ponieważ Zakład Energetyczny nie zmienił swojego stanowiska, odwołał się w dniu 14.6.2000 r. do Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki, który decyzją z 6.10.2000 r. postanowił, że za przyłączenie uiszczy on Zakładowi Energetycznemu opłatę zryczałtowaną w kwocie 2000 zł plus VAT. Podstawę tego rozstrzygnięcia stanowiło ustalenie, że w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego terenu, na którym znajduje się nieruchomość powoda, jest przeznaczony pod budownictwo jednorodzinne, a to zgodnie z art. 7 ust. 4 ustawy z 10.4.1997 r. – Prawo energetyczne (tekst jedn. Dz.U. z 2006 r. Nr 89, poz. 625 ze zm.) nakłada na Zakład Energetyczny obowiązek sfinansowania budowy przyłącza nieruchomości do sieci, zaś zainteresowany obowiązany jest uiszczyć jedynie opłatę ryczałtową.

Od powyższej decyzji zakład energetyczny odwołał się do sądu, powołując się m.in. na zmianę stanu prawnego, jaka nastąpiła nowelizacją ustawy – Prawo energetyczne z 26.5.2000 r., skutkiem której zakład energetyczny nie był już zobligowany do ponoszenia opłat budowy sieci energetycznej, nawet jeżeli jej budowa została przewidziana w planie zagospodarowania przestrzennego.

Na podstawie jakich przepisów dawnych czy nowych – sąd powinien rozstrzygnąć przedstawną mu sprawę?

Zob. też: wyr. SN z 4.6.2003 r. (I CKN 449/01, OSG 2005, Nr 12, poz. 138).

Prawo podmiotowe i jego nadużycie

§ 5. Prawo podmiotowe

I. Pojęcie prawa podmiotowego

Prawo podmiotowe to **przyznana i zabezpieczona** przez normę prawną, a **wy-nikająca** ze stosunku prawnego możliwość postępowania podmiotu uprawnionego w określony sposób.

Przykład: Najemca lokalu może z niego korzystać w granicach określonych przez przepisy regulujące jego prawo (art. 666 i 684 KC).

Prawo podmiotowe wynika z określonego stosunku prawnego, tym samym, **każdemu prawu podmiotowemu** odpowiadają **obowiązki** innych osób do nie-naruszania sfery możliwości postępowania podmiotu uprawnionego. W razie zaś naruszenia tych obowiązków, państwo umożliwia podmiotowi uprawnionemu skorzystanie z przymusu państwowego w celu **ochrony** jego interesu. Jest to następstwem faktu, iż prawo podmiotowe jest przyznane i zabezpieczone normą prawną. Można więc powiedzieć, że możliwość skorzystania z przymusu państwowego, celem ochrony prawa podmiotowego, stanowi **atrybut** tego prawa.

Przykład: W drodze roszczenia windykacyjnego właściciel może żądać od osoby, która faktycznie włada jego rzeczą, aby rzecz została mu wydana (art. 222 § 1 KC).

II. Normatywne postacie praw podmiotowych

1. Prawa bezpośrednie – możliwość podejmowania przez uprawnionego wszelkich działań (dopuszczalnych w świetle obowiązujących w społeczeństwie klauzul generalnych) w odniesieniu do określonego dobra – realizacja tego uprawnienia jest określona w przepisach prawnych w **oderwaniu** od obowiązków innych osób.

Przykład: Artykuł 140 KC: prawo własności – właściciel może z wyłączeniem innych osób korzystać z rzeczy (...).